

УДК 343.9
DOI

О. І. Хороновський
кандидат юридичних наук,
здобувач відділу аспірантури і докторантури
Національної академії Служби безпеки України
orcid.org/0000-0001-9448-1180

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ»

У статті розглянуто питання теоретичних і правових основ формування терміна «економічна безпека держави у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності». Досліджено терміни «економічна безпека держави», «протидія злочинності», «транснаціональна організована злочинність» у науковій літературі та нормативно-правових актах. Констатовано, що економічна безпека є складовою частиною національної безпеки, взаємодіє з іншими її складниками, залишаючись основою безпеки держави, забезпечує реалізацію усього комплексу національних економічних інтересів і виступає матеріальною основою життєдіяльності людини, суспільства та держави. Зроблено висновок про те, що протидія злочинності є діяльністю, яка супроводжується здійсненням відповідної системи заходів, спрямованих на виявлення злочинів, у тому числі причин та умов їх вчинення, а також притягнення винних до кримінальної відповідальності. Встановлено, що формування понятійного апарату транснаціональної організованої злочинності у науковій літературі залежить від кількості визначених дослідниками типових ознак, властивих транснаціональним злочинним організаціям. Частина таких ознак характеризує організовані злочинні формування загалом, частина має транснаціональний характер. Запропоновано визначення терміна «економічна безпека держави у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності» як такого стану економічного розвитку країни, який характеризується найбільш повним і раціональним використанням її економічного потенціалу, здатністю до самовідтворення, захищеністю від дії внутрішніх і зовнішніх загроз національній економіці, зумовлених діяльністю транснаціональних злочинних організацій, що сприяє задоволенню економічних і соціальних інтересів особи, суспільства та держави.

Ключові слова: економічна безпека держави, стан національної економіки, протидія злочинності, транснаціональна організована злочинність, злочинна організація.

Khoronovskiy O. I. THEORETICAL AND LEGAL BASIS OF FORMATION OF THE CONCEPT "ECONOMIC SECURITY OF THE STATE IN THE FIELD OF COMBATING TRANSNATIONAL ORGANIZED CRIME"

The article considers the issues of theoretical and legal bases of formation of the term "economic security of the state in the field of combating transnational organized crime". It is researched the terms "economic security of the state", "fight against crime", "transnational organized crime" in the scientific literature and regulations. It is stated that economic security is a component of national security, interacts with other components, while remaining the basis of state security, ensures the realization of the whole complex of national economic interests and is the material basis of human life, society and the country. It is concluded that the fight against crime is an activity that is accompanied by the implementation of an appropriate system of measures aimed at revealing crimes, including the causes and conditions of their commission, as well as bringing the perpetrators to justice. It is established that the formation of the conceptual apparatus of transnational organized crime depends on the number of typical features identified by scientists, inherent in transnational criminal organizations. It is noted that the characteristics of different sets of features indicate that in some cases they contain features that characterize organized criminal groups in general, and features that distinguish between them transnational character. It is proposed to define the term "economic security of the state in combating transnational organized crime". It is defined as the state of economic development of the country, characterized by the fullest and most rational use of its economic potential, ability to self-reproduction, protection from internal and external threats to the national economy due to the activities of transnational criminal organizations, which contribute to the economic and social interests of the individual, society and country.

Key words: economic security of the state, state of the national economy, crime prevention, transnational organized crime, criminal organization.

Необхідною передумовою стійкого розвитку держави є забезпечення належного рівня її економічної безпеки. Перманентна трансформація чинників розвитку національної економіки значною мірою актуалізує дослідження, спрямовані на забезпечення економічної безпеки України.

Проблемність економічної безпеки за умов сучасної глобалізації набуває статусу найвищого пріоритету в державній політиці. Виняткове значення вона має в аргументації прийняття політичних рішень. Науково-концептуальні засади економічної безпеки забезпечують формування

відповідної політики на рівні держави чи суб'єктів нижчих організаційних рівнів.

Дослідження визначеної нами проблематики розпочнемо із розгляду думок науковців, котрі тлумачать сутність і складники терміна «економічна безпека держави». У сучасній літературі знаходимо різні підходи до визначення цього поняття.

Так, М.М. Пендюра зазначає, що економічна безпека держави є не тільки однією з найважливіших складових частин цілісної системи національної безпеки як комплексу захисту національних

інтересів, а й вирішальною умовою дотримання і реалізації національних інтересів [1].

У свою чергу, І.Я. Богданов вважає, що економічна безпека – це стан економіки країни, за об'ємними та структурними параметрами достатній для забезпечення чинного статусу держави, її незалежного від зовнішнього тиску політичного й соціально-економічного розвитку [2].

Деяко розширює дефініцію «економічної безпеки» Г.А. Пастернак-Таранушенко, зазначаючи, що економічна безпека – це стан держави, який забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців [3].

Представники провідних країн Заходу також допускають досить широку інтерпретацію цього поняття. Аналіз міжнародного досвіду дозволяє зробити висновок про те, що під терміном «економічна безпека» переважна більшість авторів розуміють такий стан національної економіки, коли економічний добробут нації, стабільність внутрішнього ринку певної країни залежать від дій зовнішніх факторів, але негативний вплив ззовні нейтралізується резервами господарства країни, що дозволяє зберегти економічну, соціальну і політичну стабільність [4–6].

Аналіз наукових підходів до визначення економічної безпеки засвідчив: на думку більшості авторів, економічна безпека є складовою частиною національної безпеки, взаємодіє з іншими її складниками, залишаючись основою безпеки держави, забезпечує реалізацію усього комплексу національних економічних інтересів і виступає матеріальною основою життєдіяльності людини, суспільства та держави. Вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення економічної безпеки держави зумовлюється необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам наявних загроз. Безперечно, координуюча і керівна роль у процесі забезпечення економічної безпеки країни має належати державі, дії якої у певному сенсі іноді суперечать інтересам формування власної економічної безпеки індивідів та економічних агентів цієї держави, проте така суперечність об'єктивно зумовлена функцією держави як гаранта національних інтересів.

Закон України «Про основи національної безпеки України» визначив, що економічна безпека є складовою частиною національної безпеки держави [7]. У Законі України «Про національну безпеку» вказано, що державна політика у сферах національної безпеки й оборони спрямовується на забезпечення економічної безпеки України [8].

Нормативний документ, який дає визначення економічній безпеці – Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29 жовтня 2013 р., яким затверджено методичні

рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Так, відповідно до цього документа економічна безпека – це такий стан національної економіки, котрий дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства та держави [9]. Погоджуємося із наведеним визначенням, проте вважаємо недоцільним виокремлювати таку категорію, як «сім'я», оскільки вона, на нашу думку, охоплюється поняттям «суспільство».

Зупинимося на окремих аспектах інтерпретації терміна «протидія злочинності».

С.Г. Міщенко говорить, що протидія злочинності за своїм характером є правоохоронною діяльністю, яка розглядається як багатофункціональне і різноаспектне поняття, що охоплює практично усі сфери державної діяльності. Вона здійснюється на загальносоціальному та спеціальному рівнях. Загальносоціальна протидія злочинності є основою спеціальної протидії, котра здійснюється шляхом правового реагування на вчинення злочину та спеціально-кримінологічного запобігання новим злочинам [10, с. 10].

Розглядаючи зміст поняття протидії злочинності, О.М. Бандурка та Л.М. Давиденко зазначили, що вона охоплює як боротьбу зі злочинністю, так і запобігання їй [11, с. 86]. Боротьба зі злочинністю в усіх її виявах, напрямках і формах лежить в основі кримінально-правової політики. О.М. Бандурка й О.М. Литвинов визначають протидію злочинності як інтегрований, багаторівневий об'єкт соціального управління, який складається з різноманітних за формами діяльності відповідних суб'єктів (державних, недержавних органів та установ, громадських формувань та окремих громадян), котрі взаємодіють у вигляді системи різнорідних заходів, спрямованих на пошук шляхів, засобів та інших можливостей ефективного впливу на злочинність із метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності на усіх рівнях, нейтралізації дії її причин та умов для обмеження кількості злочинних виявів до соціально толерантного рівня [12, с. 45]. Тож протидія злочинності є діяльністю, яка супроводжується здійсненням відповідної системи заходів, спрямованих на виявлення злочинів, у тому числі причин та умов їх вчинення, а також притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Щодо визначення поняття «транснаціональна організована злочинність» зазначимо, що його нормативні основи закладені ст. 2 та 3 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р., ратифікованої Законом України від 04 лютого 2004 р. (далі – Конвенція) [13].

Ст. 2 Конвенції надає визначення організованої злочинної групи, під якою розуміє структурно оформлену групу у складі трьох або більше осіб, що існує протягом визначеного періоду часу і діє

узгоджено з метою здійснення одного або декількох «серйозних» злочинів, визнаних такими відповідно до цієї Конвенції, щоб одержати, прямо або посередньо, фінансову або іншу матеріальну вигоду [13].

Під «серйозним» злочином Конвенція розуміє злочин, який карається позбавленням волі на максимальний строк не менше чотирьох років або більш суворою мірою покарання. Оскільки національне кримінальне законодавство не містить такого терміна, у Законі України «Про ратифікацію Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють» зазначається, що поняттю «серйозний злочин» відповідають поняття «тяжкий» і «особливо тяжкий злочин» [13]. На нашу думку, така норма закону є досить дискусійною, оскільки діяльність окремих транснаціональних організованих злочинних угруповань може охоплюватися також злочинами невеликої тяжкості. Наприклад, діяльність, пов'язана з незаконним виготовленням і збутом підакцизних товарів, яка згідно з ч. 1 та 2 ст. 204 Кримінального кодексу України є злочином невеликої тяжкості [14].

Що стосується власне транснаціональної організованої злочинності, то ст. 3 Конвенції відносить до неї:

- конкретні види злочинів, передбачені ст. 5, 6, 8 і 23 Конвенції (участь в організованій злочинній групі, відмивання доходів від злочинів, корупцію, перешкоджання здійсненню правосуддя);
- «серйозні злочини», якщо ці злочини мають транснаціональний характер і вчинені за участю транснаціональної організованої групи [13].

Поняття транснаціональності діяння, що охоплюється Конвенцією, розкривається у ст. 3: злочин має транснаціональний характер, якщо він скоєний у більше ніж одній державі; якщо він вчинений в одній державі, проте більша частина його підготовки, планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі; якщо він вчинений в одній державі, проте за участі організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більше ніж одній державі; якщо він вчинений в одній державі, проте його істотні наслідки мають місце в іншій державі [13].

У національному законодавстві немає норм, котрі би давали дефініцію поняття «транснаціональна організована злочинність». Лише у п. 7 Указу Президента України від 16 червня 2015 р. № 341/2015 «Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні» знаходимо посилання на терміни «транскордонна» та «транснаціональна організована злочинність», щодо яких акцентується увага на необхідності моніторингу їх стану та впливу на суспільно-політичні та соціально-економічні процеси у державі [15]. Водночас відсутні буді-які трактування цього виду організованої злочинності.

У сучасній науковій літературі, яка стосується транснаціональної організованої злочинності, також відсутня єдність щодо вироблення понятійного апарату транснаціональної організованої злочинності.

М.Г. Вербенський транснаціональну організовану злочинність визначає як системне функціонування злочинних організацій і співтовариств, що мають розгалужену мережу філій в інших країнах, використовують міжнародні зв'язки для постійного здійснення глобальних незаконних операцій, пов'язаних із переміщенням потоків інформації, грошей, фізичних об'єктів, людей, інших матеріальних і нематеріальних ресурсів через державні кордони з метою використання сприятливої ринкової кон'юнктури в одній або кількох іноземних державах для одержання істотної економічної вигоди, а також для ефективного ухилення від соціального контролю за допомогою корупції, насильства та використання суперечностей і прогалин у системах кримінального законодавства та правосуддя різних країн [16].

Подібну дефініцію пропонує і А.Л. Репецька, котра визначає поняття транснаціональної організованої злочинності як функціонування злочинних організацій і співтовариств, які мають розгалужену мережу філій в інших державах, використовують міжнародні зв'язки для постійного здійснення незаконних операцій, пов'язаних із переміщенням потоків інформації, грошей, фізичних об'єктів, людей, інших матеріальних і нематеріальних засобів через державні кордони з метою використання сприятливої ринкової кон'юнктури в одній або декількох іноземних державах для отримання суттєвої економічної вигоди [17].

Слід зауважити, що особливістю детермінації поняття «транснаціональна організована злочинність» є кількість визначених типових ознак, властивих транснаціональним злочинним організаціям. Частина ознак характеризує організовані злочинні формування загалом, частина має транснаціональний характер. В інших випадках наводяться лише ті ознаки, які є визначальними для розмежування традиційних організованих транснаціональних злочинних організацій.

Отже, дослідивши основні складові елементи поняття «економічна безпека держави у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності», спробуємо детермінувати цей феномен як такий стан економічного розвитку країни, що характеризується найбільш повним і раціональним використанням її економічного потенціалу, здатністю до самовідтворення, захищеністю від дії внутрішніх і зовнішніх загроз національній економіці, зумовлених діяльністю транснаціональних організованих злочинних угруповань, який сприяє задоволенню економічних і соціальних інтересів особи, суспільства та держави.

Література

1. Пендюра М.М. Національна безпека України в контексті сучасних європейських геополітичних трансформацій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2005. 212 с.
2. Богданов И.Я. Экономическая безопасность России: теория и практика : учебное пособие. Москва : ИСПИРАН, 2001. 348 с.
3. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2002. 302 с.
4. Brck, T. and B.-A. Wickstr m. The economic consequences of terror: Guest editors' introduction. *European Journal of Political Economy*. 2004. № 20. P. 293–300.
5. Eckstein, Z. and D. Tsiddon. Macroeconomic Consequences of Terror: Theory and the Case of Israel. *Journal of Monetary Economics*. 2004. № 51. P. 971–1002.
6. Li, Q. and D. Schaub. Economic Globalization and Transnational Terrorism: A Pooled Time Series Analysis. *Journal of Conflict Resolution*. 2004. № 48. P. 230–258.
7. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 р. № 964. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text> (дата звернення 01.09.2021).
8. Про національну безпеку : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355> (дата звернення 01.09.2021).
9. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення 01.09.2021).
10. Міщенко С.Г. Роль кримінальної юстиції в протидії злочинності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2011. 19 с.
11. Бандурка О.М., Давиденко Л.М. Преступность в Украине: причины и противодействие : монография. Харьков, 2003. 368 с.
12. Бандурка О.М., Литвинов О.М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : монографія. Харків, 2011. 308 с.
13. Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення 01.09.2021).
14. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 01.09.2021).
15. Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні : Указ Президента України від 16 червня 2015 р. № 341/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0011525-15#Text> (дата звернення 01.09.2021).
16. Вербенський М.Г. Транснаціональна злочинність: кримінологічна характеристика та шляхи запобігання : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2010. 503 с.
17. Репецкая А.Л. Транснациональная организованная преступность : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Иркутск, 2001. 388 с.